

Palestina en Israël. Een verzwegen geschiedenis, KokBoekencentrum 2018.

Op de inspiratiedag Kairos-Sabeel 10 november 2018

Geschiedenis is in. Oktober was de maand van de geschiedenis. Op TV wordt dezer dagen een historische serie vertoond over de tachtigjarige oorlog. Wie een beetje goed oplet merkt dat er een groot verschil bestaat tussen wat we daarover op school hoorden en leerden en wat deze periode van opstand, strijd, dood en verderf, godsdiensttwisten en burgeroorlog voor de ontwikkeling van ons land betekende... Natuurlijk van Alkmaar begint nog steeds de victorie, maar vraag niet hoe te midden van alle verraad, wreedheid en verkettering. Weinig lijkt in deze revisie van het oude verhaal op wat we ervan dachten te weten. Ook wij kennen historische mythen terugkijkend van de laatste Wereldoorlog tot de opstand van de Bataven aan het begin van onze jaartelling. Volken en mensen hebben zulke mythen nodig om hun identiteit gestalte te geven. Helaas wordt er vaak mee aan de haal gegaan in populistische praatjes over onze eigenheid en identiteit, de roep om de VOC-mentaliteit van allen wiens Neerlands bloed door de aderen stroomt van vreemde smetten vrij! Dat was in het oude Israël niet anders, dat is ook niet anders in de moderne staat Israël, die vooral gebaseerd op historische mythe van de landbelofte en het lege land Kanaän-Palestina. Palestina dat in de afgelopen eeuwen een land zonder volk was, dat vroeg om een volk zonder land.

Ik heb in mijn boek net zoals in de serie 80-jarige oorlog, op basis van de bekende feiten een alternatief geschiedverhaal over Palestina verteld. Een verhaal dat laat zien dat op geen moment deze regio alleen maar werd bewoond of in bezit gehouden door het volk Israël. Een land dat op geen moment in het verleden helemaal joods is geweest. Het was altijd al een land waarin verschillende volken samen woonden, die het land *nolens volens* met elkaar moesten delen. Ik heb beschreven hoe ik daar langzaam achter ben gekomen en hoe ik er tenslotte toe ben gekomen dit boek te schrijven. Ik wil jullie ook vertellen wat ik met mijn boek beoog te zeggen. Want deze geschiedenis van Palestina en Israël beoogt niet slechts een interessante intellectuele exercitie te zijn. Het wil ook een nieuwe horizon openen op een vastgelopen conflict. Ik geef jullie geen samenvatting van mijn boek. Mijn boek is al een samenvatting van meer dan dertig eeuwen in ruim 300 bladzijden, zeg maar gemiddeld tien bladzijden per eeuw. Wie wil weten waar de naam, het land en het volk van Palestina vandaan komen en hoe er door al die eeuwen heen ook Palestijnen in het Heilige Land

woonden naast Israëlieten, Judeeërs en Joden, die adviseer ik gewoon mijn boek te gaan lezen! Maar denk erom, het is nu eens niet de bekende geschiedenis, maar de vaak verzwegen geschiedenis van het land. In dit boek komt eigenlijk het land zelf aan het woord met allen, die er woonden aan weerszijden van de Jordaan door de eeuwen heen.

Dit boek komt niet uit de lucht vallen. Als jong theoloog schreef ik in 1973 mijn eerste boekje, eigenlijk een brochure: *25 jaar Eretz Israël. Een kleine documentaire over het ontstaan van een staat (Verkenning en Bezinning 6,4) Kampen 1973*. 1973 was zes jaar na de Juni-oorlog van 67 en drie jaar na mijn eerste studiereis naar Israël in 1970, gesponsord door mijn tante Gezien (eigenlijk een tante van mijn eerste vrouw Coby zaliger). Zij vond dat ik geen dominee kon worden zonder eerst in Israël te zijn geweest, vandaar. Ik ging dus in 1970 voor het eerst op studiereis en pelgrimage naar Israël. Door het toeval kwamen Coby en ik terecht in een goedkoop Palestijns hotelletje aan de Profetenweg, vlak buiten de oude stad. We kochten ons ontbijt en avondeten in de nabij gelegen Palestijnse Soek of ergens in de Oude Stad, waar Nachman Avigad net begonnen was aan zijn opgravingen van het verwoeste Joodse kwartier en waar de eerste synagogen werden gerestaureerd. De eerste mensen die ik leerde kennen in Israël waren Palestijnen. Palestijnse christenen in dit geval met namen zoals Toni, Kisra en Michel. Wij gingen op familiebezoek in Jifna (Gofna), bezochten hun oude vervallen kerk en ik heb nog altijd de zes kleine koffiekopjes in de kast, die we meekregen toen Coby zich liet ontvallen dat ze die zo leuk vond.

Zo leerden wij dus een beetje op de bonnefooi Israëli en Palestijnen en hun verhaal kennen. Ook het Palestijnse verhaal dus. Dat zei ik dus ook in het voorwoord van mijn brochure. Dat leverde meteen ook mijn eerste aanvaring op met het CIDI. Ik had geschreven dat mijn verhaal niet compleet was, omdat ik me had beperkt tot de Joodse kant en geen inzicht had gegeven in het Palestijnse verhaal. Er bestond volgens hen helemaal geen alternatief verhaal van Palestina! Er woonden hooguit Arabieren op wat vroeger ooit Joodse grond was. Palestijnen hadden als Arabieren geen eigen staat nodig. Er was plek genoeg elders in het Midden Oosten. Dat was de officiële visie. Golda Meïr, premier van Israël, zei het ook zo na haar aantreden in 1969: *There is no such thing as a Palestinian People... It is not as if we came and threw them out and took their country. They didn't exist.* Het is tussen mij en het CIDI nooit meer goed gekomen.

Ik had nota bene net uit eigen ervaring geleerd dat er Joden en Israëli woonden en werkten in de moderne staat Israël, maar wel degelijk ook Palestijnen zowel in Israël als hun eigen bezet land. Palestijnen met een eigen Palestijns-Arabisch taal, cultuur en cultureel erfgoed. Palestina was geen nieuw bedacht land of een volk dat zichzelf pas als natie ontdekte in het Israëlijsch-Palestijnse conflict na de Eerste Wereldoorlog. Palestijnen kwamen net zoals de Israëli ergens vandaan. Zij hadden hun eigen geschiedenis en een eigen cultureel erfgoed, maar daar hoorde je eigenlijk niemand over, of het werd domweg genegeerd.

In de afgelopen jaren heb ik heel wat lezingen over Israël en Palestina gegeven. Vaak zei dan iemand uit de zaal zei. Dominee, u hebt het voortdurend over Palestina en de Palestijnen, maar er bestaat toch helemaal geen land Palestina of een Palestijns volk. O ja, zei ik dan? Hoe is het dan mogelijk dat je er vroeger heen kon vliegen met de KLM? Ik liet ze dan deze oude advertentie zien ... Er was natuurlijk altijd wel iemand, die zo slim was om op te merken. Ja, maar dat was natuurlijk het Engelse Mandaatgebied Palestine! Zeker, maar waar denkt u dat de Engelsen die naam vandaan hadden. U weet toch ook dat in de Balfourverklaring (1917) – dus nog voor het Mandaat - over een nationaal tehuis voor het Joodse volk **in Palestina** wordt gesproken en dat met de verwezenlijking van een dergelijk tehuis geen afbreuk gedaan mag worden aan de burgerlijke en religieuze rechten van **bestaande niet-joodse gemeenschappen in Palestina**.

Vaak was dan de volgende vraag: waar zijn die Palestijnen dan vandaan gekomen? Als die vraag werd gesteld vertelde ik de volgende anekdote, die ik meen ik voor het eerst hoorde op de conferentie van Sabeel in 2006: Een Amerikaan komt een modern geklede, jonge Palestijnse vrouw tegen in Jeruzalem. Ze raken aan de praat en zij vertelt hem dat ze Palestijns christen is. U bent christen? Oh en wanneer bent u of is uw familie dan tot het christendom bekeerd? Ze denkt even na: Dat zal iets eerder dan de apostel Paulus zijn geweest. Ja, u lacht. Maar heeft u zich wel eens afgevraagd, waarom wij het meestal vanzelfsprekend vinden dat Joodse inwoners van Israël zich zien als rechtstreeks afstammelingen van joden uit de tijd van Jezus en de profeten, maar dat we het een grap vinden dat een Palestijnse christin zich nazaat weet van de oudste christelijke gemeente van Jeruzalem?

Kortom, er bestond dus al voor de Eerste Wereldoorlog een land Palestina. Er bestond toen al een krant met die naam. Palestina stond ca 1850 duidelijk op de kaart als een eigen regio binnen het Ottomaanse rijk. Het produceerde katoen, citrusfruit (citroenen en Jaffa-sinaasappelen!), zeep en olijfolie voor de regionale en internationale markt, nog voor de eerste Joodse aliya's ca 1880 op gang kwamen. Het is een van de vele mythes die mijn boek ontzenuwt: dat Jaffa's een typisch Joods product zijn. En toch werd ergens in de 19^e eeuw in Europa de gedachte geboren dat dit Palestina 'dit land zonder volk een volk zonder land nodig had'. Het werd de slogan van een politiek gearde, zionistische beweging die voor het herstel van een Joodse staat koos om mee te liften op het imperialisme en de politieke machtsverhoudingen van de 19^e begin 20^e eeuw.

Van 1980 tot 1989 woonde en werkte ik als docent Oude Testament aan het Evangelisch Koptische Seminarie te Caïro. In een land waar men heel anders tegen Israël en de recente geschiedenis aankeek. Zeven jaar later na de Egyptische overwinning op Israël in 1973, het vredesakkoord tussen Israël en Egypte en het begin van de terugtrekking uit de Sinai. Ik moest ook aan mijn Egyptische studenten les geven in de geschiedenis, de geschiedenis waarin niet alleen oud-Israël maar ook andere oude volken uit de regio zoals de Egyptenaren en de Filistijnen/ Palestijnen ter sprake kwamen. Hoe zowel Israël als Pelesjet/Pilisjti als migranten op zoek waren naar vast grond onder de voeten toen Egypte nog de baas was in Kanaän aan het einde van de 13^e eeuw voor Christus. Als het even kon dus ook in relatie met de geschiedenis van Egypte, hun eigen geschiedenis dus. Mijn studenten wisten eigenlijk niet zoveel over hun eigen geschiedenis. Ja, ze wisten dat ze Kopten waren, ook in historische zin. Dat ze eigenlijk de nazaten van de Farao's waren, de authentieke Egyptenaren en dus zeker geen Arabieren, ook al bedienden ze zich van de Arabische taal. Arabieren woonden in Saoedië-Arabië niet in Egypte.

Toch vonden ze het moeilijk om een relatie te leggen tussen hun eigen geschiedenis en de Bijbelse verhalen. Dat kwam natuurlijk ook omdat Egypte niet zo'n goeie naam had in de Bijbel, zeker niet als het slavenhuis van Israël. Dat leverde soms stevige discussies op. Sommige van mijn studenten kwamen uit Palestina en Jordanië. In het Arabisch spraakgebruik van mijn studenten bestond eigenlijk geen verschil tussen Filistijnen en Palestijnen: Filistien. Dat was best lastig, want hoe verhielden die Bijbelse Filistijnen/Filistien zich nu met de huidige Palestijnen/Filistien? De Kopten van vandaag met de Egyptenaren

van toen? Ik werd daar op een bijzondere manier mee geconfronteerd toen we een groep theologiestudenten uit Groningen op bezoek hadden. We organiseerden een uitwisseling met hen en de studenten aan het Seminarie. Uiteraard ging het gesprek ook over geloof en geloofsbeleving. Op een gegeven moment stelde een Groningse student de vraag: hoe het eigenlijk voelde om tot een volk te behoren dat vroeger de Israëlieten zo had onderdrukt en als slaven had behandeld...

Ik hoor nog de diepe stilte, die er toen viel in het gesprek. En ik weet nog hoe een van de Palestijnse studenten het woord nam en begon te zeggen dat Egyptenaren en Palestijnen nazaten zijn van de oude volken van de Bijbel, die met Israël hetzelfde gebied bewoonden. Maar vervolgde hij: als christenen identificeren wij ons niet direct met die oude volken, maar met het volk Gods in de Bijbel, met de verdrukten en dus ook met het verdrukte Israël in de Bijbel. Onze geschiedenis is ook een geschiedenis van onderdrukking. Mag ik u erop wijzen dat wij tot voor kort nog als *dhimmi*, als getolereerde minderheden vaak met de Joden samen in de getto's van het Midden-Oosten woonden? En voor mij als christelijk Palestijn is er nog weinig veranderd sindsdien nu we in Jeruzalem al meer dan twintig jaar onder Israëlische bezetting leven... Dus komt u bij mij niet aan met de verdrukking van Israël door Egyptenaren en Filistijnen dertig eeuwen geleden, onderdrukking is voor mij de actualiteit!

Ineens begreep ik wat verkeerd geschiedenisonderwijs en Israëltheologie kunnen doen. Er is iets fundamenteel fout als we in onze liefde voor Israël de rest van de wereld alleen nog maar door een antisemitische bril kunnen waarnemen. Ik weet dat ik sinds die rare ervaring veel aandacht besteedde aan de beeldvorming over alles wat niet Israël was in de Bijbel. We ontdekten de eigen perspectiviteit in de beeldvorming van de Bijbel. Hoe het beeld van Egyptenaren, Filistijnen een element was van de Bijbelse verhalen, vooral van de Bijbelse mythetvorming rondom het uitverkoren volk in het beloofde land. Dat was natuurlijk in het begin best heftig, want ook mijn Egyptische studenten waren opgevoed met geloof in de Bijbel van kaft tot kaft. Het was voor hen dus een hele ontdekking dat kritisch lezen van de Bijbel nieuwe perspectieven bood. Dat je soms bevrijd moest worden van het syndroom van de letterlijkheid van de Schrift juist als het over andere volken in het beloofde land ging.

De beroemde stèle van farao Merenptach, waarop voor het eerst en ook het laatst Israël wordt genoemd in een Egyptische tekst, is gewoonlijk in de Bijbelwetenschap bekend als de

'Israëlstèle' . Dat is eigenlijk symptomatisch voor wat je vaak in de geschiedschrijving over Israël ziet gebeuren. Dat er alleen vanuit het perspectief van de Bijbel en Israël naar zulke historische teksten wordt gekeken. De stèle van Merenptach gaat in eerste instantie helemaal niet over Kanaän, laat staan over Israël. Het gaat om het belangrijkste wapenfeit uit Merenptachs korte regering: de Libische oorlog in zijn 5e jaar. Israël is slechts een voetnoot in dat grote succesverhaal. Het is natuurlijk niet geheel onbelangrijk dat in dit verhaal de naam Israël voor het eerst valt in het raam van de lokale geschiedenis, maar ze verschijnt hier in de marge van het wereldgebeuren. Israël verschijnt hier als een toevallige passant, een migrant op de grens van Kanaän op zoek naar een vaste woon- en verblijfplaats net zoals die andere groep, waarover we veel meer horen in de beschikbare documentatie: de Pelesjet of de Filistijnen/ Palestijnen, die ook voor de rest van de geschiedenis hun naam zullen verbinden aan de zuidelijke streken van het land Kanaän. Dat zowel Israël als Palestina min of meer tegelijk in Egyptische documenten opduiken als groepen migranten op zoek naar een vaste woon en verblijfplaats in Kanaän vond ik zo bijzonder, dat ik dacht daar moet ik iets meedoen. Als ik hun gemeenschappelijke geschiedenis beschrijf baseer ik die beschrijving op dit onomstotelijke feit.

Ik heb mijn ervaringen goed kunnen gebruiken in de twintig jaar dat ik in Utrecht werkte als universitair docent. Veel heb ik erover gepubliceerd in vaktijdschriften en boeken. Maar in de jaren met Keerpunt liep ik steeds meer tegen twee zaken op: waarom hoor ik nooit het verhaal van de ander, de niet-joden van het oude Palestina? Waarom wordt ons voortdurend wijst gemaakt dat Palestina pas werd geboren met de komst van de moderne Joodse staat? Dat Palestijnen mensen vreemdelingen zijn zonder eigen erfgoed en geschiedenis in het land Israël? En vooral die 'mythe van het lege land', waarmee ik vaak werd geconfronteerd. Die periode die in het denken van veel mensen beschouwd werd als een historisch lege periode, de periode van het 'lege land'. Leeg achter gebleven na twee Joodse opstanden en de opheffing van de Joodse staat. Het leidde eigenlijk tot een nieuwe mythe van het lege land, het land dat zeventig jaar braak ligt, zoals dat ook werd verteld van de eerste Ballingschap. Het verhaal van een tweede Ballingschap van het Joodse volk, die begon met de verwoesting van het Joodse land en de stad Jeruzalem in 70 n.Chr. en die zou eindigen met de terugkeer, de eerste opgangen (Alija's) naar Erets Israël aan het einde van de 19^e eeuw. Maar Palestina is in die eeuwen nooit alleen maar een leeg of verwaarloosd

land geweest. Het was ook niet zo dat het jodendom er van de ene dag op de andere uit verdween. Het verdwijnen van Jodendom en later christendom uit Palestina was een proces van lange duur. Waar kwam dat beeld van 'het lege land' vandaan? Ik besepte dat als ik een boek ging schrijven over Palestina en Israël, een boek over Palestijnen, Israëlieten, joden, christenen en moslims ik juist niet om het verhaal van die laatste twintig eeuwen heen kon, om de geschiedenis van Palestina compleet te vertellen.

Waarom wist ik zoveel over dit land uit de eeuwen voor Christus en zo weinig over de eeuwen erna? Palestina heeft net zo min als Israël of de joodse staat in de eeuwen na Christus als een zelfstandig land bestaan, als een eigen politieke grootheid. Het hoorde altijd bij het machtsgebied van anderen, bij de Romeinen, Byzantium, Egypte, de kruisvaarders en de kerk van Rome, de Mammelukken, de Ottomanen en tenslotte het Britse Imperium. Een toen eindelijk de weg naar Palestijnse zelfstandigheid werd ingezet in de 19^e eeuw, de Britten de macht van de Turken overnamen en tenslotte in 1948 de hoop op een Palestijnse staat voorlopig vervloog, verdween Palestina eigenlijk ook uit de geschiedenis. Het werden de door Israël Bezette Gebieden. Het land Palestina werd als het ware bedolven onder het historisch dominante beeld van de moderne staat Israël. Het bodemarchief van Palestina werd geconfisqueerd als het bodemarchief van Israël, na 1967 ook in de bezette gebieden. Het bestaan van Palestijnen en Palestina werd ontkend en zo werden de autochtone Palestijnse bewoners van het land mensen zonder erfgoed, beroofd van hun geschiedenis in het belang van het zionistische geschiedverhaal.

Geschiedenis is in. We willen als land eigenlijk allemaal een belangrijk rol in de geschiedenis spelen. Israël en Juda vroeger en ook het moderne Israël vormen daarop geen uitzondering. Het wordt echter problematisch als het Bijbelse zelfbeeld van Israël in confrontatie met de *gojien*, de volken rondom kritiekloos wordt overgenomen als historisch beeld. Dan wordt de Egyptenaar of Palestijn meteen op afstand gezet in een kerk die zich 'onopgeefbaar verbonden' verklaart met Israël. Zij verdwijnen als ongewenst of zelfs non-existent in de marge van de Israëltheologie. In het Kairos-document 2009 (Uur van de Waarheid, 2010) horen we ook de noodkreet van Palestijnse christenen om de Bijbel niet tegen het Palestijnse volk in stelling te brengen (ibidem, 28). Om het onrecht van de bezetting niet van een theologische dekmantel te voorzien. In mijn boek heb ik ook gehoor willen geven aan die oproep. Er gaat iets grondigs mis zodra Bijbelse geschiedschrijving ten koste van het

erfgoed en de rol van andere volken in dezelfde regionale geschiedenis gaat. Er is onder invloed van het breed gepropageerde succesverhaal van zeventig jaar Israël een negatief beeld ontstaan van hun allochtone medebewoners van de regio. In zijn meest extreme vormen leidt dat tot de ontkenning van het bestaan van Palestina en de Palestijnen en dus het recht op een eigen Palestijnse staat. Een politiek die erop gericht is de geschiedenis, taal en cultuur van de mensen, die er altijd al woonden te verzwijgen of zelfs te ontkennen.

Het beste voorbeeld daarvan is om Palestijnen in Israël steevast als Arabs, Arabieren aan te duiden. Hetgeen Palestijnen uitzonderingen daargelaten, etnisch gesproken niet zijn. Ja, ze zijn Arabischtaalg, maar dat zijn de Egyptenaren, de Syriërs, Jordaniërs en Libanezen ook. Redenen genoeg dus om een poging te doen de Palestijnse bewoners van het Heilige Land hun eigen 'vaderlandse geschiedenis' terug te geven. Maar om zoiets te doen moet je soms eerst een aantal heilige huisjes afbreken en de bekende hagiografie en mythologie over het Israël van vroeger en later ontmythologiseren. Ontmythologiseren past overigens in de beste tradities van de Bijbel. Israël heeft ons in meerdere opzichten bevrijd van het magische en mythologische wereldbeeld van het oude Nabije Oosten door het geloof in de Ene die geen ander naast zich duldt. Maar er moet denk ik nog wel het een en ander gebeuren aan de mythologie van een volk Israël dat geen ander naast zich duldt. Ik verwacht geen wonderen van mijn boek. Het biedt ook geen directe oplossing van het conflict. Maar misschien wijst het indirect een weg. Ik hoop dat het begrip kweekt voor Palestijnen als een volk naast Israël met een eigen eeuwenoude cultuur en historisch erfgoed, Ze delen grotendeels dezelfde geschiedenis. Daarom hebben ze nog altijd recht op hun eigen land, volk en staat.

Meindert Dijkstra, 10-11-2018